

השבוע נמשיך לעסוק בענייני יום העצמאות וארץ ישראל. היום נלמד על חשיבותה של ההכרה בניסים שנעשים לעם ישראל, ובנס שהתרחש בהכרזת המדינה.

רמב"ן שמות פרק יג

...האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה. ובעבור כי הקדוש ברוך הוא לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון...

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא):

רמב"ן ויקרא פרק כו פסוק יא

אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם, והן בהיות כל עמנו כלם צדיקים, ולכך יזכיר תמיד בכאן הארץ, ונתנה הארץ, לבטח בארצכם, שלום בארץ, מן הארץ, לא תעבור בארצכם וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כולם נסים...

והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם...

ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

הרצי"ה - לנתיבות ישראל - לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו.

"האי יומא דקא גרים". אומץ הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי צבוריותנו, אשר נתכנסו ביום ה' אייר בבית-המשכיות בתל-אביב והודיעו אל מרחבי העולם כולו וממשלותיו כי יש מדינת ישראל, ואלה סברו וקיבלו ברצון ובחיוב וכגל של אגוזים המשיכו לסדר הכרה התקרבות ויחסים - אחד הוא עם רוח הגבורה הנשגבה של גיבורי צבאותינו קדושינו לכל פלגותיהם, מוסרי נפשותיהם הטהורות על קדושת וארצו ועמו ותורתו, אחד הוא מתוך המקור האחד של אוצר ישראל בגבורה ועוטר בתפארה, המוליכו קוממיות לחרות עולם ומחדש ימיו כקדם בתשובת נחלתו שכירתו. אומץ הגבורה הזה, במסירות הנפש ובהתמסרות הרוח אשר הפיח בתוכנו אלהי אבותינו קורא דורותינו הוא הנהו יסודם ושרשם של כל הניסים והנפלאות אשר בהתגלותו זאת עלינו בהגיעו אותנו אל זמננו זה ואל קיומנו זה. על דברי הגמרא בבבא מציעא ק"ו, כי הצלת הרועה את הצאן מן הזאב ומן הארי חשובה היא בתור נס כמו גם מה שנאמר בדוד שהכה את הארי ואת הדוב להצלת צאנו, מבואר בתוספות שם כי זה כי זהו ברוח הגבורה והדעת להלחם שבא עליו במצבו זה.

הקשר בין עם ישראל לארצו

הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל הינו קשר מיוחד. נראה את דברי המהר"ם מרוטנבורג ואת התייחסותו של הרב קוק זצ"ל לדברים, ונלמד על הקשר הנצחי שבין העם והארץ.

שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן תקלו

"קים להו לרבנן דאין כל אחד מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל. ואם תאמר נטלוה הגוים ואנו בגלות, קיי"ל לרבנן דקרקע אינה נגזלת ובחזקת ישראל היא. וארץ ישראל נקראת על שם ישראל, דאפילו בזמן שישראל שרויין על אדמתן אין להם רשות למכור שדותיהן לצמיתות שנאמר: "והארץ לא תמכר לצמיתות וגו'", וכתוב: "לה' הארץ ומלואה" ועתידין אנו לחזור עליה ולירש אותה"

[תרגום: ברור להם לחכמים, שלכל אחד מישראל יש ד' אמות בארץ ישראל. ואם תשאל – הרי הגויים נטלו את ארץ ישראל מאיתנו ואנו בגלות? ברור להם לחכמים שקרקע אינה נגזלת והיא בחזקת ישראל. וארץ ישראל נקראת על שם ישראל, שהרי אפילו בזמן שישראל נמצאים באדמת ארץ ישראל אין להם רשות למכור שדותיהן לצמיתות שנאמר: "והארץ לא תמכר לצמיתות", וכתוב: "לה' הארץ ומלואה" ועתידין אנו לחזור עליה ולירש אותה"]

הרב קוק - מאמרי הראיה

נאום על ישוב ארץ ישראל (קנין קרקע)

הנביא אמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". הזכיר שתי תכונות שהן סגולות הקודש של כנסת ישראל. מלבד הסגולה של שמירת אמונים והברית הכרותה בין ישראל לצור מחצבתו, הוא גם "גוי צדיק" ועושה צדקה וחסד עם כל יחיד וגם עם כל אומה ולשון. ומשום כך הוא שואף שגם כבושיו ההכרחיים יהיו בדרך של צדקה ואמונה. וכשאנו חוזרים עכשיו לארצנו הרי אנו כובשים אותה לא בחיל ולא בחרב כי אם בדרך של שלום, ואנו משלמים במיטב כספנו בעד כל שעל אדמה מאדמתנו, אף על פי שמעולם לא פקעה זכותנו מעל אדמת ארצנו הקדושה, כדברי ר' נחשון גאון ז"ל, שאומר בנוגע לקנין אגב קרקע, שכל יהודי נחשב לבעל קרקע, מכיון שלכל יהודי יש חלק בארצנו הקדושה, וגם בזמן שהיא גזולה מאתנו בידי האומות, אין בכחם להפקיע את זכותנו מעליה. ויכול יהודי לקנות כל קנין אגב חלק בקרקע שיש לו באדמת ארצנו. ואמנם מצד הדין אף שקרקע אינה נגזלת, הרי היא נכבשת. ויפה כחו של כבוש להפקיע את זכות הבעלות הקודמת. אבל הכבוש אינו קנין בפני עצמו. קנין ראשון הוא רק הקנין בכסף והוא גם נקרא כבוש, כדברי הרמב"ם שקנין קרקע בארץ ישראל נקרא כבוש יחיד אלא שזה כבוש צודק, כי האומה או היחיד המוותר על זכותו מקבל תמורתה טובת הנאה אחרת. והכבוש בחרב בא רק למלאות את מקומו של קנין כסף בזמן שאין אפשרות להשתמש בו. אבל בארץ ישראל שגם קנין כסף אינו תופס בה, ממילא אין גם הכח ביד הכבוש למלאות את מקומו כי קנין עם ישראל בנחלת קדשו הוא בטבע המציאות והוא אחד מד' הקנינים הנצחיים שהקב"ה טבע בעולמו. ולפיכך אמרה התורה: "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ" ואין שום כח בעולם שיכול להפקיע אפילו את הקנין שיש ליחיד מישראל באדמת קדשו, על אחת כמה וכמה שאין כל יכולת להפקיע את זכותה של כנסת ישראל כולה מעל נחלת קדשה. אבל מכיון שאנו גוי צדיק שומר אמונים, הכבוש שלנו הוא במקום שאפשר רק בדרך של שלום על ידי קנין כסף. ברצוננו לקיים מצות "אהבת לרעך כמוך" לא רק לגבי יחידים, כי אם גם לגבי האומות ושלא תהיה גם לאומות העולם טענה וטינא עלינו, כפי שאמרו חז"ל ששני מקומות אין לאומות העולם טענה עליהם לומר שהם גזולים אתנו, והם: מערת המכפלה וגורן ארונה, מכיון ששלמנו את כסף מחירם. וכך אנו זוכים בארצנו בשני הקנינים העצמיים, בקנין הנצחי של ישראל בארץ מכורתו ובקנין כסף, כדברי הירושלמי שבשני דברים זכו ישראל בארץ ישראל "בשבועתם של אבות ובכבושם של בנים", כבוש על ידי קנין ובנין. והקרן הקיימת לישראל לקחה עליה את התפקיד הגדול הזה לגאול את אדמת ארצנו בקנין כסף, ולכן נוכל לומר בפתיחת הבית הזה שעתיד להיות המרכז לעבודה הגדולה הזאת: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים".

באורים

החבר מציין שני פירושים למונח כבוד ה': האחד, הוא כינוי לתמונה מוחשית שרואים הנביאים בחזון הנבואי, שמורה להם באופן ודאי כי ה' מדבר עמם. השני, הוא כינוי להשפעה רוחנית שה' מעניק לנבואים בתוך העולם ובעזרתה הם יוכלו להתעלות ולזכור את נפשם. אך יש שני תנאים כדי לספוג אותה: להיות בעם ה' ובארץ ה', כלומר להיות חלק מעם ישראל, ולחיות בארץ ישראל. במאמר ראשון עסק החבר ב'סגולת ישראל', ולמרות שהמלך התרעם על הטענה הגזענית, לבסוף הוא התרצה והשתכנע. במאמר שני מוסיף החבר נדבך נוסף, והיא 'סגולת ארץ ישראל', שכלפיה מביע המלך שני קשיים: האחד עקרוני, שביחס לבני אדם אפשר לראות דירוג איכותי, כי האדם מקפל בתוכו עולם רוחני ומוסרי, שיכול לבוא לידי ביטוי בעוצמות שונות. אבל ביחס לקרקע, שהיא גשמית בהחלט, קשה לייחס מעלה רוחנית. השני מעשי, והיא שלא ניכרת שום מעלה מיוחדת באנשים השונים שגרים בארץ ישראל. לפי דעת המלך, ישנו ניגוד בין עם ישראל, שהיחודיות שלו ניכרת גם כשאנו שוכן בארצו, לבין ארץ ישראל שלה אין שום סממן היכר כשעמים אחרים גרים בתוכה. החבר מבהיר למלך, שהקדושה איננה מוגבלת רק לרוחניות, אלא מתפשטת גם בגשמיות גסה כמו הקרקע. אלא שרק ה'שירדוך' של הארץ עם בן זוגה הישראלי, חושף את הסגולות המיוחדות הטמונות בה. ובניגוד למחשבתו של המלך, גם עם ישראל לא מגלה באמת את הכוחות הרוחניים שלו, אלא בחיבור עם הארץ. ההישגים של עם ישראל בחוץ לארץ, הם כאין וכאפס, לעומת הדבר האמיתי שיכול להתממש רק כאן, בארץ ה'. הנשמה שבאדם מתגלה דרך הגוף על ידי קיום המצוות, ונשמה או גוף לבדם, הם חסרי משמעות בעולם שלנו. כך הוא היחס בין הארץ לעם, שהוא יחס הגוף לנשמה. רק על ידי הגוף הלאומי - קיום המצוות ישחרר את האנרגיה הרוחנית שאצורה בנו - זוהי תמצית 'משל הכרם'.

הרחבות

1. **משל הכרם: מהו הקשר בין עם ישראל לארצו, האם מדובר באחדות אחת או בסך הכול באפשרות נוחה יותר לקיים מספר רב יותר של מצוות?**

כך הפָּבּוּד, קִרְנֵי אֹרֶז אֱלֹהֵי מוֹעִילִים אֶצֶל עַמּוֹ בְּאַרְצוֹ. בקטע הזה החבר מסביר את הקשר בין עם ישראל לארצו. האם מדובר בקיום זהות מובהקת, בין התפקיד הרוחני (ייעודו) של עם ישראל לבין זירת התממשותו (הארץ), או שמא זוהי מסגרת טכנית, כאשר בארץ-ישראל קל יותר לקיים את התורה. שיטה זו, הטוענת שארץ-ישראל היא רק מצע לקיום חיי יהדות נוחים יותר, גורסת שכאשר נוח לגור בארץ ואפשר לשבת בה בשלווה וללמוד תורה אז נשכח בארץ. אולם, אם נוח יותר לחיות חיים דתיים בחוץ לארץ - נעשה זאת שם. כנגד שיטה זו ('שיטה מעטת לשד', כלשונו) מתרעם הרב קוק בספרו אורות [א, א]: "ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קניין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה עצמונית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה". על פי דברים אלו, אין ארץ ישראל נועדה לשמש רק כמקלט מדיני או כאפשרות נוחה יותר לקיום מצוות תורה. עם ישראל מוכרח לשבת בארץ ישראל כדי לקיים את ייעודו, משום שרק בארץ ישראל יכול עם ישראל לבנות חיים שלמים בקדושה, חיים הכוללים צבא ומשפט, כלכלה ופוליטיקה. זוהי האפשרות היחידה לממש את ייעודו ומשל הכרם שמביא ריה"ל ממחיש היטב קשר אמין זה.

שאלות לדיון

כיצד מביא ריה"ל ראייה שסגולת ארץ ישראל היא סגולה רוחנית מסוגלות חומריות? מהי הסגולה המיוחדת שיש בארץ ישראל שעליה מדבר ריה"ל?

ז **אמר הפזירי:** כָּבֵד הַתְּבָאָר סוּד הַתְּאָרִים, וְנִכְלָל לִי הַבְּנֵת עֲנִין כְּבוֹד ה' וּמְלֹאכֹת ה' וְשִׁכְיָנָה, וְשֵׁהם שְׁמוֹת נֹפְלִים עַל דְּבָרִים נְרָאִים אֶצֶל הַנְּבִיאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲמוּד עֲנִין", וְ"אֵשׁ אוֹכֶלֶת", וְ"עֵב", וְ"עֶרְפֶּל", וְ"אֵשׁ", וְ"נִגְה". פֶּאֶשֶׁר יֹאמֵר עַל הָאוֹר בְּבִקְרִים וּבְעֶרְבִים וּבְיָוִם מְעַנֵּן כִּי הָאוֹר קִרְנִים מִן הַשָּׁמֶשׁ, אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא נִסְתָּרֶת, וְיֹאמֵר שֶׁהָאוֹר וְהַקִּרְנִים מְעַצֵּם הַשָּׁמֶשׁ, וְאִינוֹ כֵּן, אֶלָּא הַגּוֹפִים הֵם הַנִּפְעָלִים בְּעֲמֻדָם נִכְחָה וְיֹאוּרוֹ בָּהּ.

ח **אמר החברי:** כִּךְ הַכְּבוֹד, קִרְנֵי אֹרֶז אֱלֹהֵי מוֹעִילִים אֶצֶל עַמּוֹ בְּאַרְצוֹ.

ט **אמר הפזירי:** מֵאֲמָרָה "אֶצֶל עַמּוֹ" כְּבֵד הַתְּבָאָר לִי, אֲבָל מֵאֲמָרָה "בְּאַרְצוֹ" קִשָּׁה לִי לְקַבֵּלוֹ.

י **אמר החברי:** לֹא יִקְשָׁה לְקַבֵּל שֶׁתִּתְיַחַד אֶרֶץ מְכַל הָאֲרָצוֹת, וְאֶתָּה רוֹאָה מְקוֹמוֹת שֶׁגִּדְלִים בָּהֶם צְמִיחִים מְסִימִים מְבַלְעֵדֵי צְמִיחִים אֲחֵרִים, וּמְחַצְבִּים מְסִימִים מְבַלְעֵדֵי מְחַצְבִּים אֲחֵרִים, וּבְעֵלֵי חַיִּים מְסִימִים מְבַלְעֵדֵי בְעֵלֵי חַיִּים אֲחֵרִים, וּמִתְיַחֲדִים יוֹשְׁבָיו בְּצוּרוֹת וּבִתְכֻנוֹת מְבַלְעֵדֵי זוֹלְתָם בְּמִצְוֵעַ הַמְּזִג, כִּי הִנֵּה לְפִי הַמְּזִג תְּהִיָּה שְׁלֵמוֹת הַנִּפְשׁ וְחִסְרוֹנָה.

יא **אמר הפזירי:** אֲבָל לֹא שְׁמַעְתִּי עַל שׁוֹכְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִתְרוֹן עַל שְׂאָר בְּנֵי הָאֲדָם.

יב **אמר החברי:** כִּךְ הַרְכֵם זֶה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁגִּדְל בּוֹ הַכֶּרֶם, אֲלוֹ לֹא הָיוּ נוֹטְעִים בּוֹ הַגִּפְנִים וְעוֹבְדִים הַעֲבוּדָה הָרְאוּיָה לָהֶם, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה עֲנָבִים. וְהַתְּכֻנָּה הַמִּיַּחֲדָת הָרְאוּשׁוֹנָה הִיא לְעָם, אֲשֶׁר הֵם הַסְּגָלָה וְהַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁהַזְּפָרְתִּי, וְאַחַר כֵּן יֵשׁ לְאֶרֶץ בְּזָה עֶזֶר עִם הַמַּעֲשִׂים וְהַמְצוּוֹת הַפְּרוֹיכִים בָּהּ, אֲשֶׁר הֵם פְּעוּדָה לְכָרֶם. אֲבָל לֹא תִצְלִיחַ הַסְּגָלָה הַזֹּאת לְדַבֵּק בְּעַנְיָן הָאֱלֹהִי בְּזוֹלַת הַמְּקוֹם הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁיִּצְלִיחַ הַכֶּרֶם לְגִדֵּל בְּהַר הַזֶּה.

העניין האלוהי
שבארץ ישראל

סוד התארים - הבנת תארי ה'. **מלאכות ה'** - מלאך ה'. **נופלים** - המשמשים. **מועילים** - מופיעים. **אצל עמו' כבר התבאר לי** - [במאמר ראשון לא - מג, צה]. **'בארצו' קשה לי לקבלו** - קשה להבין מדוע השכינה שורה דווקא בארץ ישראל. **בלעדי** - בלי. **בצורות** - מבנה גוף ופנים. **במצווע המוגז** - שלוב כוחות הנפש שבאדם. **התכונה המיוחדת** - הנצרכת להופעת כבוד ה'. **לעם** - לעם ישראל. **הסגולה הזאת** - עם ישראל.

באורים

הדבקות ב'עניין האלוהי', שאותה הגביל החבר בנוכחות העם בארצו, היא מדרגת הנבואה. העניין האלוהי מבטא את הנוכחות של ה' בעולם שלנו, כפי שהדגים החבר לאורך מאמר א'. העניין האלוהי מתבטא במעשים, כמו בניסים גלויים; אך גם בדיבורים, כמו בנבואה לאנשים יחידים או לעם כולו כמו שנעשה במעמד הר סיני. המלך מקשה על העיקרון שהציב החבר ומביא דוגמאות של נביאים שה' דיבר עמם בחוץ לארץ. החבר קובע נוסחה שנותנת מענה לכל הדוגמאות: הנבואה חייבת להיות קשורה לארץ ישראל, או פיזית מצד מקום הנביא, או עניינית מצד תוכן הנבואה. כאן בעצם מדגיש החבר, שארץ ישראל לא מסתכמת בפיסת קרקע, אלא בפוטנציאל רוחני. ולכן, הזיקה לארץ ישראל לא נוצרת רק מהמעמדה בקרקע, אלא גם דרך הציפייה להגיע אליה. נכון שאי אפשר לוותר על המגורים הממשיים בקרקע, כמו שיבהיר החבר בהמשך, אבל גם לקשר נפשי-רוחני יש משמעות. למעשה ישנן שלוש אפשרויות לזכות בנבואה: א. נוכחות בהווה בארץ (אדם הראשון). ב. נוכחות בעבר בארץ (יחזקאל ודניאל). ג. נבואה ביחס לארץ (אברהם). החבר מחדש למלך נתון היסטורי מעניין, והוא אדם הראשון גר בארץ ישראל (לאחר שגורש מגן עדן, פסקה כ), שהרי שם הוא קבור. האנושות התחילה מארץ ישראל, והיא עוסקת בה ללא הרף, במשך ההיסטוריה. מי שנמצא בארץ ישראל הוא בחיר האנושות, הוא הנציג של ה' בעולם, כממשיך דרכו של אדם הראשון. המאבק על ארץ ישראל לאורך הדורות, הוא לא טריטוריאלי או משפטי, אלא מאבק דתי-רוחני. מי שירש את הארץ הנבחרת, מוכיח שהוא העם הנבחר הרצוי בעיני ה', הוא הגרעין העיקרי שנושא את הסגולה, והשאר הם הקליפות הטפלות. המלחמה על הארץ, היא בבואה של מלחמה רוחנית עמוקה.

הרחבות

1. שייכות הנבואה לארץ ישראל ולירושלים

כל מי שהתנבא אִמְנֵם הַתְּנַבֵּא בָּהּ או בַּעֲבוּרָה. ריה"ל מרחיב פה את הדיבור לגבי הקשר בין ארץ ישראל ובין המסוגלות לנבואה. הנבואה היא שמיעת הקול האלוהי והיא תלויה בהכנה מתאימה. הכנה זו היא הכנה אישית, הכוללת זיכוך הנפש והמידות עד כדי האפשרות לקבל נבואה, אך כוללת גם את הימצאות הנביא בארץ ישראל, המוכנה לדבר ה'.

וכך מובא במדרש איכה רבתי: "רבי יוחנן פתח: 'משא גיא חזיון' [ישעיה כב, א], גיא שכל החושים מתנבאים עליה, גיא שכל החושים עומדים ממנה, דאמר רבי יוחנן כל נביא שלא נתפרש שם עירו ירושלמי היה". רק מקום שמוכן לקבלת דבר ה', רק בו אפשר לשמוע את הנבואה. לכן הנביא שלא מפורש שם מקומו הוא ירושלמי, משום שהוא המקום הקדוש והמוכן ביותר לקבלת דבר ה'.

אצלנו, ריה"ל מסביר שישנם נביאים שלא התנבאו בארץ, כאברהם או יחזקאל, אף-על-פי-כן, הם התנבאו 'בעבורה'. כוונתו שהתנבאו בה קודם או שכעת הם מתנבאים בשבילה.

הרב הנזיר בפירושו לספר הכוזרי מעיר שריה"ל אינו מחלק בין המתנבאים לפני שנבחרה הארץ למתנבאים לאחר שנבחרה. מקור חלוקה זו הוא במכילתא, שלפני שנבחרה הארץ "כל הארצות כשרות לדברות" [עיינין מכילתא, הקדמה].

בעל הקול יהודה (לר' יהודה מוסקטו) מסביר שאכן יש שלוש דרכים לקבל נבואה: בארץ, בחו"ל בשביל הארץ, ובחו"ל אחרי שכבר התחלת להתנבא בארץ (עיינין מדרש תנחומא בא, ה; גם בדברי הכוזרי, בפסקה י' אפשר לדקדק כך).

שאלות לדיון

- מהו הקשר המיוחד בין ארץ ישראל לנבואה?
- לאור דברי ריה"ל, מהו שורש המאבק כיום על ארץ ישראל?

יג אָמַר הַפְּנֹרִי: וְאִיךָ זֶה? וַיִּכְבֵּר הַתְּנַבְּאוּ מֵאַדָּם הָרִאשׁוֹן וְעַד מֹשֶׁה בְּזוֹלַת זֶה הַמְּקוֹם, אֲבָרְהָם בְּאוֹר כְּשָׂדִים, וַיְחַזְקָאֵל וְדַנְיָאֵל בְּבִבְלָא וַיְרַמְיָהוּ בְּמִצְרַיִם.

יד אָמַר הַחֶבֶר: כֹּל מִי שֶׁהִתְנַבֵּא אִמְנֵם הַתְּנַבֵּא בָּהּ אוּ בַּעֲבוּרָה. אֲבָרְהָם הַתְּנַבֵּא כְּדִי לְלַקֵּחַ אֶלְיָה, וַיְחַזְקָאֵל וְדַנְיָאֵל בַּעֲבוּרָה, וַיִּכְבֵּר הָיוּ נִמְצְאִים בְּזַמַּן בֵּית רִאשׁוֹן וְהַשְּׂכִינָה, אֲשֶׁר בְּהַמְצָאָה הָיָה מִתְעַלָּה לְנִבְוָאָה כֹּל מִי שֶׁהִכִּין עֲצָמוֹ אֶלְיָה מִהַסְגָּלָה.

אָבֵל אָדָם הָרִאשׁוֹן, הָרִי הִיא הִיְתָה אֲדָמְתוֹ וְכָה מֵת, פֶּאֶשֶׁר קָבְלָנוּ כִּי בְּמַעֲרָה אַרְבָּעָה זִוְגוֹת, אָדָם וְחַיָּה, וְאֲבָרְהָם וְשָׂרָה, וַיִּצְחָק וְרִבְקָה, וַיַּעֲקֹב וְלֵאָה, וְהִיא הָאֶרֶץ הַנִּקְרָאת "לְפָנַי ה'", שֶׁנֶּאֱמָר עֲלֶיהָ "תִּכְמִיד עֵינַי ה' אֶלְהִיָּה בָּהּ", וְעֲלֶיהָ נִפְלָה הַקְּנָאָה וְהַתְּחִירוֹת בֵּין הַבָּל וְקִזְוֹן בְּרִאשׁוֹנָה, פֶּאֶשֶׁר רָצוּ לְדַעַת מִי מִשְׁנֵיהֶם הָרָצוּי לְהִיּוֹת בְּמִקוֹם אָדָם וְסִגְלָתוֹ וְלָבוֹ וּלְפִיכָךְ יִירֵשׁ אֶת הָאֶרֶץ, דְּבַק בְּעֵנֵינוּ הָאֱלֹהִי, וְהִיָּה זִוְלָתוֹ פְּקֻלָּפוֹת. וְאַרְעֵ מַה שֶּׁאַרְעֵ מְהִרְיַגַת הַבָּל, וְנִשְׁאַרָה הַנְּחֻלָּה עֲרִירִית, וְנֶאֱמָר: "וַיֵּצֵא קִזְוֹן מִלְּפָנַי ה'", רָצוֹנוֹ לֹמַר: מֵאוֹתָהּ הָאֶרֶץ שֶׁבָּהּ הָיוּ, וְהִיָּה נַע וְנָד, וְאָמַר הוּא: "הֵן גְּרִשְׁתָּ אוֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה וּמִפְּנֵי אֶסְתֵּר". וְכִמּוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "וַיִּקַּם יוֹנָה לְבָרֵךְ תַּרְשִׁישָׁה מִלְּפָנַי ה'", לֹא בָּרַח אֱלָא מִמְּקוֹם הַנְּבִוָּאָה, וְהַשִּׁיבוֹ ה' אֶלְיָה מִמְּעֵי הַדָּגָה וְנִבְּאוֹ בָּהּ. וְכֹאֲשֶׁר נִוְלַד שֵׁת דּוֹמָה לְאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "וַיֹּלֵד בְּדָמוֹתָו כְּצִלְמוֹ", הָיָה בְּמִקוֹם הַבָּל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר תַּחַת הַבָּל כִּי הָרְגוּ קִזְוֹן", וְהִיָּה רְאוּי שִׁיקְרָא בּוֹ אֱלֹהִים כְּאָדָם, וְהִיָּה רְאוּי לְאָרֶץ הַהִיא, אֲשֶׁר הִיא מְדֻרְגָה לְמִטָּה מִגֵּן עֵדֶן, וְעֲלֶיהָ נִפְלָה קִנְיַת יִצְחָק וַיִּשְׁמָעֵאל, עַד שֶׁנִּדְחָה וַיִּשְׁמָעֵאל פְּקֻלָּפָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמָר בוֹ: "הִנֵּה בְּרַכְתִּי אוֹתוֹ וְהַפְּרִיתִי אוֹתוֹ וְהִרְבִּיתִי אוֹתוֹ בְּמֵאדָּ מְאֹד" בְּהַצְלָחָה הַעוֹלָמִית, אָבֵל נֶאֱמָר אַחֵר כֵּן: "וְאֵת בְּרִיתִי אֶקִּים אֵת יִצְחָק", זֹאת אוֹמְרָת, הַתְּחַבְּרוֹת הַעֵנֵינוּ הָאֱלֹהִי בּוֹ וְאֲשֶׁר הַעוֹלָם הַבָּא. וְאִין לִישְׁמָעֵאל בְּרִית וְלֹא לְעֵשָׂו אֶף אִם הִצְלִיחוּ. וְעַל הָאֶרֶץ הַזֹּאת נִפְלָה הַקְּנָאָה בֵּין יַעֲקֹב וְעֵשָׂו בְּכִנּוּרָה וּבְבִרְכָה, עַד שֶׁנִּדְחָה עֵשָׂו, עִם כָּחוֹ, מִפְּנֵי יַעֲקֹב, עִם חֻלְשָׁתוֹ.

המלחמה הנצחית על הארץ

זוולת המקום הזה - מחוץ לארץ ישראל. **אלא בה או בעבורה** - בארץ ישראל או שהתנבא בחוץ לארץ על עניינים הקשורים לארץ. **כבר היו נמצאים** - יחזקאל ודניאל חיו בארץ ישראל קודם החורבן ולכן נמשכה נבואתם גם לחוץ לארץ. **היא היתה אדמתו** - אדם הראשון חי בארץ ישראל. **במקום אדם** - הממשיך של אדם הראשון. **העולמית** - החומרית. **אף אם הצליחו** - על אף הצלחתם החומרית. **עם כוחו** - על אף כוחו.

באורים

החבר מציין כאן חידוש הלכתי ביחס לגבולות הארץ, ולפיו לא רק סיני הוא חלק מארץ ישראל, אלא גם חלק מארץ מצרים עצמה (בין קצה תעלת סואץ המערבית לים התיכון). לכלל המצוות יש השפעה מכרעת דווקא בארץ ישראל, כמו שכבר אמר החבר, אבל יש סוג מסוים של מצוות שגם מתקיימות בפועל אך ורק בארץ ישראל, כמו עבודת הקרבנות. למרות שהאבות שהו גם בחוץ לארץ בתקופת חייהם, הם בנו מזבחות רק בגבולות הארץ. גם בארץ ישראל עצמה יש דירוג רוחני, ולהר הבית בירושלים יש מעמד מרכזי ועיקרי בעבודת ה'. הקדושה של ארץ ישראל לא בהכרח 'נוצצת' כלפי חוץ, ולכן גם בהר המוריה הקדוש מכולם לעתים הייתה שממה או עבודת קרקע פשוטה. בדומה לכך, גם הקדושה של עם ישראל לא בהכרח משתקפת כלפי חוץ, ולפעמים יש 'נפילות' וחטאים ליחידים או לחלקים גדולים מהעם, כמו שהסביר החבר במאמר ראשון. המעלה המיוחדת של העם והארץ נמצאת תמיד בכוח, אבל לא יוצאת אל הפועל בכל זמן. למרות שאברהם זכה לנבואה גם בחוץ לארץ, כיוון שהיא הייתה 'בעבורה', הוא נדרש לעלות בפועל לארץ ישראל כדי לממש את מעלתו הייחודית. הדבקות בה' והשגת הנבואה היא לא מלאכותית אלא טבעית. הקדושה לא חלה על האדם מבחוץ, אלא מבפנים, כתוצאה טבעית מתבקשת של אורח חיים רוחני וטהור. הרוחניות, כמו הגשמיות, היא מערכת מסודרת ובעלת חוקיות, ומי שעובד נכון לפי הכללים מפתח ומחזק אותה.

הרחבות

1. מתי ומדוע פסקה הנבואה

בפתיחת הסברו על המתנבאים בארץ או בעבורה (בלימוד של היום הקודם), ריה"ל מוסיף משפט שטעון ברור נוסף: וכבר היו נמצאים בזמן בית ראשון והשכינה, אשר בהמצאה היה מתעלה לנבואה כל מי שהכין עצמו אליה מהסגלה. כך גם דברי הגמרא: "הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים" [מגילה דף יד].

זמן מה לאחר חורבן הבית פסקה הנבואה. ריה"ל בעצמו, במאמר שלישי אות סה מסביר כי בבית ראשון שרתה השכינה ולכן המוכן לנבואה יכול היה להתנבא בקלות. בבית שני לא שרתה השכינה, אלא היו בו שאריות מכוח הקדושה המרוכז של בית ראשון ולכן ארבעים שנה לאחר בניינו כבר פסקה הנבואה.

הרב הנזיר בפירושו לכוזרי, מסביר שלאחר ארבעים שנה בתוך הבית השני החלו ההשפעות היווניות על ישראל ולכן פסקה רוח ישראל ממקור טהרתה וכבר לא התאפשרה שמיעתו של הדיבור האלוהי.

הר"ן בדרשותיו [הדרוש השמיני] מסביר שהנבואה לא פסקה בבת אחת, אלא ככל שהתרחקו ממשנה לבנו ע"ה, הלכה השפעת הנבואה שנמשכה ממנו ונחלשה, עד שלבסוף פסקה. ניתן להמשיל זאת לזורק אבן למים. ככל שמתרחקים מהאבן אדוות הגלים נחלשת.

רבי יוסף אלבו מוסיף ואומר שאף-על-פי שבבית שני היו הרבה ראויים לנבואה, הנבואה פסקה לגמרי כיוון שנגנו הארון שהוא מקור הדיבור האלוהי בישראל ופסקה גם השכינה. אף-על-פי-כן, היו נביאים שהתנבאו בראשית הבית, והם חגי, זכריה ומלאכי. זאת כיון שהם ראו את הנביאים שקדמו להם והתנבאו מכוחם [ספר העיקרים מאמר שלישי פרק יא]. (וראה באריכות בהקדמת האברבנאל לכתובים)

שאלות לדין

מה הכוונה שנבואת משה, אהרן ומרים היו בעבור ארץ ישראל?
מהי משמעות הדבר שהעניין האלוהי 'צופה למי שראוי להתחבר בו'?

ובאשר לנבואת ירמיהו במצרים – הרי היא בה ובעבורה, וכן נבואת משה ואהרן ומרים. ואמנם סיני ופארן כלם מגבולות ארץ ישראל, מפני שהם מעבר מזה מים סוף, כמו שאמר יתעלה: 'ושתי את גבולה מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנגהר', והמדבר הוא מדבר פארן, והוא "המדבר הגדול והנורא ההוא", גבולה בדרום, והנהר הוא פרת, וגבולה בצפון.

ובה המזבחות אשר לאבות, שנענו בהם באש השמימית והאור האלהי. וכבר היתה עקדת יצחק בהר שומם, והוא הר המזריה, ואחר כך נתגלה הנעלם בימי דוד, כשהיה מישב, שהוא המקום המיוחד המוכן לשכינה, וארונה ה'בוס' עובד וחורש בו, כמו שנאמר: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ומבאר בדברי הימים כי בית המקדש בנוי בהר המזריה. ושם בלי ספק המקומות הראויים להקרא שיערי השמים. הלא תראה יעקב, איך לא תלה המורה אשר ראה בזכות נפשו, ולא ביראתו וחזק אמונתו, אלא תלה אותו במקום, כמו שאמר: "ויקרא ויאמר מה נזרא המקום הזה", ואמר עליו קדם לכן: "ויפגע במקום", רצונו לומר: המקום המיוחד. והלא תראה איך העתק אברהם מארצו פאשר גדל והיה ראוי להדבק בענין האלהי, והוא לב אותה הסגלה, אל המקום אשר בו תגמר שלמותו. כמו שימצא עובד האדמה גזע אילן שפריו טוב בארץ מדבר, ויעתיקו אל ארץ נעבדת שמשטבעה שיגדל בה מין הגזע ההוא, ויגדלו שם, ויעשה בסתני אחר שהיה מדברי, וירבה אחר שלא היה נמצא אלא בזמן שיזדמן ובמקום שיזדמן – כך נעשתה הנבואה בזרעו בארץ ישראל, רבו אנשיה כל ימי עמדם בארץ ישראל עם הנסבות המסיעות מהטהרות והעבודות והקרבתות, כל שכן בהמצא השכינה.

כי הענין האלהי כמו צופה למי שראוי להתחבר בו, ויהיה לו לאלהים, פנביאים והחסידים, כמו שהשכל צופה למי ששאלמו טבעיו והתאזנו נפשו ומדותיו, שיחול בו על השלמות, בפילוסופים, וכמו שהנפש צופה למי ששאלמו כחותיו הטבעיים שלמות מוכנה למעלה נוספת שתחול בו, כבעלי החיים, וכמו שהטבע צופה למזג המאזן באיכותיו שיחול בו, ויעשה צמח.

טו אמר הפודרי: אלה כללי חקמה הצריכים פרוט שאינו מעניינו עתה, ועוד אשאל אותך עליו במקום החקמה. ועתה אמר דבריך על מעלות ארץ ישראל.

סגולת הארץ- העניין האלוהי

הנעלם - לא היה ידוע שזה מקום השראת השכינה. **המראה** - חלום הסולם. **תלה אותו במקום** - שמחמת המקום הנעלם זכה לחלום הנבואי. **העתק** - הועבר מאור כשדים. **בוסתני** - מבויית ולא גדל פרא. **כי העניין האלוהי וכו'** - העניין האלוהי נמצא אצל הראוי לכך.

באורים

עד כאן תיאר החבר את מעלותיה של ארץ ישראל על-פי התורה שבכתב. כעת הוא פורט בפני המלך ציטוטים מדברי חז"ל בתורה שבעל-פה, המפליגים בשבחה ומעלתה, עד כדי השלכות הלכתיות כבדות משקל. לפי ההלכה שקבעו חז"ל, כל אחד מבני הזוג יכול לכוף את משפחתו לעלות לארץ ישראל, ואינו יכול לכופם לרדת מארץ ישראל. חז"ל ייחסו חשיבות רבה לשלום הבית, ולכן תיקנו כתובה לאישה, כדי שהבעל לא ירצה לגרשה בקלות. אך כאשר מדובר בארץ ישראל, הם קבעו שאם האישה מסרבת לעלות, היא מפסידה את כתובתה, ואם האיש מסרב הוא חייב להתגרש מאשתו. אם ארץ ישראל הייתה אמצעי נח לעבודת ה', הרי שהשיקול העיקרי היה באווירת הקדושה שבה ובמצאיאות של קהילה יהודית יציבה. חז"ל הדגישו, שארץ ישראל היא לא אמצעי למטרה, אלא היא יסוד הקיום הרוחני של עם ישראל, ולכן חייבים לגור בה אפילו בין גויים, ואסור לגור בחוץ לארץ אפילו בין יהודים. חז"ל הדגישו שרק בארץ ישראל אפשר לעבוד את ה', ומי שגר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, כי לקרקע יש משמעות רוחנית ואפילו לצורך קיום מצווה, כמו יבום, אסור לרדת לחוץ לארץ. הם דימו את הנישואין בחוץ לארץ לנישואי תערובת ("אֶחָיו נָשָׂא גוֹיָה"), ואת הדר בה שהוא ראוי לעונש מיתה ("בְּרוּךְ הַמְּקוֹם שֶׁהָרְגוּ"). יתרה מכך, חלק ניכר מדיני ממונות, המכונה בשם כללי "קנסות" - רק בית דין שהם סמוכים יכולים לדון, וסמיכה אפשר לקבל רק בארץ ישראל. עוד שיבחו חז"ל את ההליכה בארץ ישראל, כמצווה שזוכים עבורה לחיי עולם הבא, ושיבחו את העלייה לארץ ישראל במסירות נפש.

הרחבות

1. ביטויי קדושת ארץ - ישראל בהלכה

וְדִינָם עַל הָאִשָּׁה הַמְּסַרְבֶּת לַעֲלוֹת עִם בְּעֵלָהּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: "תִּצְאָ בְּלֹא כְּתָבָה". מצוות יישוב ארץ ישראל מקבלת מקום מיוחד בהלכה: כך, למשל, חז"ל התירו אמירה לנוכרי בשבת בשביל לקנות ממנו קרקע בארץ ישראל (גמרא גיטין דף ח, וראה הסברים שונים בראשונים שם). השוכר בית בארץ ישראל חייב במזווה מייד מפני יישוב הארץ (שו"ע יו"ד רפו, כב). אסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל (משנה בבא-קמא, חו"מ טט, א) (וראה דוגמות נוספות בשו"ע חו"מ קעה, כ; שו"ע חו"מ רלא, כו. ובהגר"א שם אות מד, ובלבוש סעי' כו; שו"ע חו"מ קסח, א).

2. מעלת העלייה לארץ

לְעוֹלָם יְדוּר אֶדָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כתב המאירי [ב"ק פ, ע"ב] "מצווה על כל אדם מישראל לקבוע דירתו בארץ ישראל ולישבה כפי כוחו". וכן כתב רבי אלעזר אזכרי, בעל ספר חרדים: "כשם שעל כל אחד מישראל לאהוב את עם ישראל, כך עליו גם לאהוב את ארץ ישראל. ולבוא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אימו, כי תחילת ענייננו שנקבעה לנו בכייה גדולה יען כי מאסנו בה..." [פרק נט, מצוות יישוב ארץ ישראל]. הרב קוק כותב שאפילו אם עולים לארץ בשביל עניינים חומריים, לדבר יש מעלה גדולה: "כמה גדולה היא המעלה של מי שמשותקק לישב ארץ הקודש אפילו לשם התכלית החומרית של הכלל, כי אצל הכלל יהפך תמיד כל עניין גשמי לרוחני, והתכלית העליונה בא תבא על ידי חיבור עם ה' בארץ ה'". [עיין עוד בעולת ראי"ה ח"א, עמ' שעה].

שאלות לדיון

איך יתכן שגירושין עדיפים ממגורים בארץ ישראל?
"כל המהלך ארבע אמות... מובטח לו שהוא בן העולם הבא". מדוע?

הדירה בארץ
ישראל

כא **אמר הפנורני**: השמיעני מזה מה שיש אצלך מחמודותיה.

כב **אמר החבר**: מזה אומרם: "הכל מעליו לארץ ישראל ואין הכל מורידיו". ודינם על האשה המסרבת לעלות עם בעלה לארץ ישראל: "תצא בלא כתובה", ובהפך זה אם מסרב האיש לעלות עם האשה לארץ ישראל, "יוציא ויתן כתובה". ואמרם: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפלו בעיר שרבה גוים, ואל ידור בחוצה לארץ ואפלו בעיר שרבה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה למי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה למי שאין לו אלוה, וכן הוא אומר בְּדוּד 'פי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לה עבד אלהים אחרים', לומר לה כל הדר בחוצה לארץ פאלו עובד עבודה זרה". וכבר נתנו למצרים מעלה על שאר הארצות, ודנו על שאר הארצות מקל וחמור, ואמר: "וימה מצרים שנקרטה עליה ברית אסור, שאר ארצות לא כל שפון".

ומאמרם: "כל הקבור בארץ ישראל פאלו קבור תחת המזבח". ומשבחים מי שמות בה הקבורה בארץ יותר ממי שנסא אליה מת, לאמרם: "אינו דומה קולטתו מחיים קולטתו לאחר מיתה", ויתר מזה אמרו במי שהיה יכול לשכן בה ולא שכן בה, וצנה לשאתו אליה אחר מותו: "בתיכם - ונחלתי שמתם לתועבה, ובמיתתכם - ותבאו ותטמאו את ארצי".

והגיעה הקפדת רבי חנניה פאשר נשאל האם מתר לפלוני ללכת לחוצה לארץ ליבם אשת אחיו, עד פדי שאמר: "אחיו נשא גויה, ברוך המקום שהרגו, הוא ירד אחריו?". ומאסורם למכור קרקע לנכרי, ואסורם למכור הריסות הבית ולהניחו חרב. ומה שקשור לאמרם: "אין דינו דיני קנסות אלא בארץ ישראל". ושלם יצא העבד לחוצה לארץ, וזולת זה הרבה. ואמרם: "אוירה דארץ ישראל מחפים". ומאבהתם את הארץ אמר: "כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מבטח לו שהוא בן העולם הבא". ואמר רבי זירא למין שטען נגדו על שנדחק לעבר את הנגר מבלי מעבדת, מתשוקתו לעבר לארץ ישראל: "דוכתא דמשה ואהרן לא זכו ליה מי ימר דזכינא ליה".

מחמודותיה - השבח של ארץ ישראל. **תצא בלא כתובה** - תתגרש בלא לקבל את הזכויות הממוניות שבכתובה. **מהסתפח** - מלהתגורר ולהידבק. **מצרים שנכרתה עליה ברית** - ה' הבטיח "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד" [דברים יז, טז]. **נשא אליה מת** - העלוהו לקבורה בארץ ישראל אחר פטירתו. **אחיו נשא גויה** - התחתן עם אישה מחוץ לארץ (ביטוי חריף כלפי מי שנמצאת בחוץ לארץ). **איסורם למכור הריסות הבית** - [עיין אוצר נחמד]. **דוכתא דמשה ואהרן לא זכו ליה מי ימר דזכינא ליה** - מקום שמשה ואהרן לא זכו (להיכנס) מי אמר שאזכה לו?

באורים

אחר שהפליג החבר במעלתה של ארץ ישראל, המלך בא אליו בתביעה ביקורתית על כך שהוא עצמו אינו עולה לארץ ישראל. שהייה הממושכת בגלות השכיחה מעם ישראל את מקומו הטבעי, ולמרות שכל יהודי מכיר ויודע את מעלת ארץ ישראל על פי הכתוב בתורה ובדברי חז"ל, הוא לא מסיק מסקנה מעשית. כל יהודי מתפלל גם בחוץ לארץ כנגד ארץ ישראל, כי הוא מאמין שהיא שער השמים ומקום התפילה האמיתי, ובכל זאת נח לו להישאר בחוץ לארץ ולא לעלות לארץ ישראל. את הסתירה הפנימית הזו מכנה המלך כצביעות, וכעבודה ללא כוונה, שבה האדם ממלא את חובתו כלפי בוראו, כשהוא מתפלל כנגד ארץ ישראל, אבל לא שם לב למשמעות של מעשיו, כשהוא מייחס לארץ ישראל חשיבות עצומה אבל לא עולה אליה. בהתנהגות זו עם ישראל מנוכר לאבותיו, שורשי האומה, שהתגוררו בארץ ישראל גם בתנאי מצוקה קשים במסירות נפש. החבר לא מנסה להצטדק ולתרוץ את דבריו, אלא מודה בפה מלא באשמתו. המציאות של עם ישראל בארצו היא תנאי לחלות השכינה. הסיבה שלא שרתה השכינה בבית המקדש השני הייתה, שרוב בנין ומנין של העם לא רצו לעלות לארץ ישראל. החבר מסביר את המשל בשיר השירים (ה, ב - ג), על המפגש שלא התרחש בין הדוד והרעיה, כחוסר היענות העם לעלות לארץ ישראל בבית שני. הדוד מתאמץ ומשתדל לפגוש את הרעיה כשהוא דופק על דלתה - ה' שולח נביאים שיפצירו בהם לעלות לארץ ישראל, אבל הרעיה מתעצלת לפתוח את הדלת - רוב העם נשאר בחוץ לארץ, לא מנימוקים אידיאולוגיים, אלא מחמת עצלות ותאוות ממון. כשהיהודים בגולה מזכירים בתפילה את מעלתה הרוחנית של ארץ ישראל, זה נאמר מהשפה ולחוץ, כי מציאותם בחוץ לארץ סותרת את דיבורם ומרוקנת את ערך התפילה הזו.

הרחבות

1. חטא ההשתקעות בגולה

ואמר: "פִּשְׁטוֹתַי אֶת כְּתָנְיָי", פנוי לעצלותם מהענות לשוב. דברי ריה"ל מבוססים על דברי הגמרא במסכת סנהדרין: "ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שנייה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא" (דף צח). והסביר המהרש"א: "שהחטא היה שלא עלו לארץ ישראל בזמן עזרא. ועל כן הקפידו בני ארץ ישראל על בני בבל" [יומא דף ט].

בזמן השואה הנוראה כתב הרב יששכר שלמה טייכטל הי"ד, בספרו אם הבנים שמחה: "ועל זאת הוא מתאונן עלינו, על שפלות הרוח שבקרבו, שאין האומה הישראלית מואסת בחיים כאלו. שהורגלנו מאז בגלות בין העמים. וכלפי שהיה מן הראוי להיות בעינינו כצאונה נמאסת, עוד הוא ערב עליו כצפחית בדבש... כי כל כך הורגלה בכל ימי משך גלותה לינק מדד אישה זרה... והוא יתברך מבקש מאיתנו, עד שמכריח אותנו על ידי דברים המתרחשים בעולם" [חלק שלישי, פרק מ].

הרב מרדכי עטיה זצ"ל, בספרו 'לך-לך', מוסיף את הדברים הבאים: "אין צריכים לחפש ולבקש במטמונים את הסיבות שבגללן באו עלינו הצרות בכל משך הגלות, כי הכול הוא מעון ישיבת חוץ לארץ שעושה פירוד בין צדק לצדקה..." (בהסבר ההבדל ע"ש, ועיקרו הוא שצדק הוא ממידת היסוד וצדקה היא ממידת התפארת ובחוץ לארץ אי אפשר לקיים שניהם. וראה שם גם טעמים נוספים על דרך הסוד. לך לך, מהדורת תשכ"ג, עמ' 27 - 29).

שאלות לדין

מה גורם ליהודים להישאר בגולה, האם רק "שלא יופרדו ממשכנותיהם"?

מדוע קובע החבר שתפילת אנשי חוצה לארץ היא רק מן השפה ולחוץ? האם כולם כך?

כג אמר הפנוי: אם כן אתה מתרשל בחובת תורתך, שאין אתה שם פעמיה אל המקום הזה, ותעשהו בית חייב ומותך, ואתה אומר: "רחם על ציון כי היא בית חייבנו", ותאמין כי השכינה חוזרת אליה. ואלו לא היתה לה מעלה אלא התמדת השכינה בה במשך תשע מאות שנה, היתה לנפשות מנוחה והזדככות בה, פאשר יאָרע לנו במקומות החסידים והנביאים, קל וחומר בה, שהיא שער השמים. וכבר הספיקו האמות על זה, הנוצרים אומרים שהנפשות נקבצות אליה וממנה מעלים אותן אל השמים, והמסלמים אומרים כי היא מקום העליון, ומשם העלו הנביאים אל השמים, ושהיא מקום תחית המתים, והיא לכל מקום שפונים אליו בתפלה וחוגגים אליו. והנה השתחוויתך וכריעתך נגדה או צביעות או עבודה בלי פונה. וכבר היו אבותיכם הראשונים בחרים לדור בה יותר במקומות מולדתם, ובחרים הגרות בה יותר מהאזרחות במקומותם. זה אף שלא שכנה בה אז שכינה גלויה, אלא היתה מלאה וזהמה ועבודת אלילים, והם לא יחלו אלא לזבוק בה, ולא יצאו ממנה פעות היקר והרעב אלא בצווי מאת ה', ואחר כך היו משתוקקים שישאו עצמותיהם אליה.

כד אמר החבר: הוכחתי מלך פוֹר, והחטא הזה הוא אשר מנענו מהשלמות יעוד ה' בבית שני, באמרו "רני ושמחי בת ציון" וגו', שהרי פבר היה הענין האלהי קזמן לשוב אליה פבראשונה אלו נענו פלם לעלות בנפש הפצה, אבל נענו מקצתם ונשארו רבם ונכבדיהם בבבל, מרצים בחסות ועבדות ובלבד שלא יפרדו ממשכנותיהם וממעמדם. ואולי עליהם אמר שלמה בדרך חידה: "אני ישנה ולבי ער", פנה את הגלות בשנה ואת השאר הנבואה ביניהם בערות הלב. "קול דודי דופק", קריאת ה' להם לשוב. "שראשי נמלא טל", פנוי לשכינה היוצאת מצל המקדש, ואמר: "פִּשְׁטוֹתַי אֶת כְּתָנְיָי", פנוי לעצלותם מהענות לשוב. ואמר: "דודי שלח ידו מן החר", על הפצרת עזרא ונחמיה והנביאים עליהם השלום בהם, עד שנענו קצתם הענות שאינה מספקת, ונתן להם כפי פנות לבם, ובאו הענינים מקצרים מפני קצורים, כי הענין האלהי איננו עולה ביד איש אלא כפי הזדמנותו לו, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. ואלו היינו מזדמנים לקראת אלהי אבותינו בלב שלם, היינו נעזרים ממנו כמה שנעזרו אבותינו במצרים. ואין דבורנו "השתחויו להר קדשיו", ו"השתחויו להדום רגליו", ו"המחזיר שכינתו לציון", וזולת זה, אלא צפצוף הזרזר והתפי, איננו יודעים מה שאנו אומרים בזה ובזולתו, פאשר אמרת נגיד פוֹר.

צביעות או חוסר כוונה?

החמצת שלמות הגאולה